

R

PENTADBIRAN DAN PEMBANGUNAN HARTA
WAKAF DI NEGERI MELAKA

SAYUTI ABD GHANI

Disertasi ini dikemukakan untuk memenuhi Sarjana
Syariah

JABATAN SYARIAH DAN UNDANG-UNDANG
BAHAGIAN PENGAJIAN SYARIAH
AKADEMI PENGAJIAN ISLAM
UNIVERSITI MALAYA
KUALA LUMPUR
2001

Perpustakaan Universiti Malaya

A510789767

PENGAKUAN

Saya akui karya ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan-nukilan dan ringkasan-ringkasan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

SAYUTI ABD. GHANI

PENGHARGAAN

Syukur ke Hadrat Allah s.w.t, kerana dengan izinNya saya dapat menyiapkan disertasi ini dengan jayanya serta bantuan-bantuan yang diberikan sama ada secara langsung atau tidak langsung. Kesempatan ini saya hulurkan dengan ucapan terima kasih yang tidak terhingga serta saya doakan semoga kalian beroleh kebahagiaan hidup di dunia mahupun akhirat.

Pertama setinggi penghargaan dan ucapan terima kasih kepada yang berbahagia Profesor Madya Dr. Ahmad Hidayat bin Buang selaku penyelia serta penasihat kepada penulis dalam usaha menyiapkan disertasi ini. Segala tunjuk ajar serta bimbingan yang diberikan hanya Allah s.w.t akan membalasnya.

Ucapan terima kasih juga ditujukan kepada semua kakitangan Majlis Agama Islam Negeri Melaka (MAIM) yang tidak jemu membantu serta menolong saya dalam mendapatkan bahan-bahan serta maklumat yang berguna untuk kajian ini.

Kepada UiTM khususnya pensyarah Pendidikan Islam Kampus Alor Gajah yang turut sama membantu serta memberi sokongan kepada penulis dalam menjayakan kajian saya ini. Penghargaan juga kepada pihak Universiti Malaya yang bukan sahaja menyediakan peluang untuk saya melanjutkan pelajaran tetapi bantuan kewangan (Vot. F) yang dihulurkan sedikit sebanyak dapat menyelesaikan masalah kewangan.

Seterusnya kepada emak saya Raimas binti Taib serta bak saya Abd. Ghani bin Embong serta mertua yang sentiasa mendoakan keselamatan serta kejayaan saya. Istimewa buat isteri tersayang Zanariah binti Sagiman yang sama-sama memerahkan tenaga serta perangsang yang diberikan serta anak saya Nur Husnina yang membakar semangat dalam mengejar sebuah impian.

Sekian Terima Kasih.

Sayuti Bin Abd. Ghani
No. 169, Jalan Selaseh 4
Taman Seri Bayu
78000 Alor Gajah
Melaka.

ABSTRAK

Sejarah menunjukkan institusi wakaf memainkan peranan penting dalam membina kekuatan ekonomi umat Islam. Walau bagaimanapun kebelakangan ini institusi wakaf tidak dilihat sebagai institusi yang dapat menyelesaikan permasalahan ekonomi umat Islam kerana ia tidak diuruskan secara profesional. Terdapat tanah-tanah yang diwakafkan terbiar dan tidak dibangunkan walaupun ia berada dalam kawasan yang strategik. Berdasarkan kenyataan tersebut, kajian ini akan melihat secara tuntas mengenai sistem perwakafan menurut syariat Islam dengan merujuk kepada al-Quran, al-Hadith serta pandangan ulama-ulama terdahulu. Kajian juga difokuskan kepada struktur organisasi, pentadbiran, aktiviti pembangunan yang sedang dan telah dilakukan oleh Majlis Agama Islam Negeri Melaka serta prosedur perundangan perwakafan. Dalam memantapkan kajian ini, kaedah soal selidik ke atas mereka yang terlibat secara langsung dengan institusi wakaf iaitu pentadbir harta wakaf, pewakaf dan penerima manfaat wakaf dan kaedah tinjauan ke atas tanah wakaf, sebagai bahan bukti yang boleh menjawab persoalan yang telah dikemukakan. Pada masa yang sama, tesis ini mengutarakan beberapa cadangan yang boleh diambil tindakan oleh pihak yang tertentu supaya institusi wakaf menjadi lambang kekuatan ekonomi umat Islam.

ABSTRACT

In Islamic history, wakaf institution plays a vital role in building strong Islamic economy. However, lately wakaf institution is not being seen anymore as an institution that can solve economic problems of the Muslim society. This is due to unprofessional handling of wakaf properties where a lot of wakaf lands are being left undeveloped even though they are in a very strategic area. From the above statements, this dissertation will look in detail at the wakaf system in Islamic law as being provided in the al-Quran and Hadith and also from fiqh literature. This research also focuses on organisation and administrative structure and strategic programs which have been undertaken by Majlis Agama Islam of Malacca. In addition, procedures of wakaf is also discussed. In order to gather information on the ground questionnaires have been given to individuals who are directly involved with wakaf institution. In addition, this research presents a few proposals of which pro-active measures could be taken by the parties concerned in order to improve the administration and development of wakaf institution as a symbol of economic strength of Muslim community in Malacca.

•

KANDUNGAN

HALAMAN

PENGAKUAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	vi
KANDUNGAN	viii
SENARAI JADUAL	xiv
SENARAI CARTA DAN RAJAH	xvi
SENARAI SINGKATAN	xvii
SISTEM TRANSLITERASI PERKATAAN ARAB	xviii
SENARAI STATUT	xx
BAB 1 PENGENALAN	1-19
1.1 Pendahuluan	1
1.2 Definisi Dan Matlamat Pembangunan Dalam Islam	4
1.3 Objektif Kajian	7
1.4 Kepentingan Kajian	8
1.5 Bidang Kajian	9
1.6 Metodologi Kajian	10
1.6.1 Perpustakaan	10
1.6.2 Kajian Lapangan	11
1.6.3 Penganalisaan Data	14
1.7 Masalah Kajian	15
1.8 Sususan Kajian	18

BAB II	INSTITUSI WAKAF DALAM SYARIAT ISLAM	20-44
2.1	Pendahuluan	20
2.2	Makna Wakaf	22
2.2.1	Bahasa	22
2.2.2	Menurut Istilah Fiqh	23
2.2.2.1	Ulama Mazhab	22
2.2.2.2	Ulama Semasa	29
2.3	Wakaf Di Dalam Al-Quran Dan Al-Hadith	33
2.3.1	Al-Quran	33
2.3.2	Al-Hadith	36
2.4	Wakaf Mengikuti Amalan Sebelum Dan Selepas Islam	38
2.5	Kesimpulan	40
BAB III	PEMBENTUKAN AKAD WAKAF	45-83
3.0	Pendahuluan	45
3.1	Wakaf Sebagai Satu Akad	45
3.2	Orang Yang Mewakafkan (<i>wāqif</i>)	46
3.2.1	Keadaan-Keadaan Pewakaf	47
3.2.1.1	Pewakaf Yang Bukan Islam	47
3.2.1.2	Wakaf Ketika Sakit	48
3.2.1.3	Penentuan Syarat	49
3.3	Orang Yang Menerima Wakaf (<i>mawqūf</i>)	49
3.3.1	Waktu Pelaksanaan Wakaf	51

3.3.2 Penerima Harta Yang Belum Wujud	51
3.3.3 Wakaf Untuk Diri Sendiri	53
3.3.4 Kewajiban Zakat	54
3.4 Barang Yang DiWakafkan	55
3.5 Lafaz Wakaf (<i>ṣiḡhah</i>)	56
3.6 Keadaan-Keadaan Harta Wakaf	60
3.6.1 Harta <i>Musyāf</i>	60
3.6.2 Gadaian Dan Pajak	61
3.6.3 Penyewaan Harta Wakaf	62
3.6.4 Tanah <i>Iqṭāʿ</i>	63
3.6.5 Wakaf Barang Perhiasan	64
3.6.6 Penjualan Harta Wakaf	65
3.6.7 Wakaf Binatang	66
3.7 Jenis Wakaf	67
3.7.1 Wakaf Am	68
3.7.2 Wakaf Khas	69
3.7.3 Wakaf Bersama (<i>waqf musytarak</i>)	72
3.8 Pentadbir (<i>al-mutawalli</i>) Harta Wakaf Dan Kelayakannya	73
3.9 Kesimpulan	77

BAB IV	STRUKTUR PENTADBIRAN, PROSEDUR DAN POLISI WAKAF NEGERI MELAKA	85-118
4.1	Pendahuluan	85
4.2	Penubuhan Majlis Agama Islam Melaka(MAIM)	90
4.3	Objektif Penubuhan	92
4.4	LUKMAL (Lembaga Wakaf, Zakat Dan Baitulmal)	94
4.5	Strategi Pencapaian Objektif MAIM Dan LUKMAL	99
4.6	Prosedur Perwakafan Di Negeri Melaka	100
4.6.1	Prosedur Untuk Berwakaf	101
4.6.2	Pendaftaran Wakaf	103
4.6.3	Pengesahan Wakaf	111
4.7	Polisi Wakaf Di Negeri Melaka	113
4.7.1	Penggunaan Wakaf	113
4.7.2	Penggantian Wakaf	113
4.7.3	Pewakafan yang Tidak Dinyatakan Kegunaannya	113
4.8	Kesimpulan	115
BAB V	STATISTIK MENGENAI JUMLAH DAN KEGUNAAN HARTA WAKAF NEGERI MELAKA.	119-143
5.1	Pendahuluan	119
5.2	Jumlah Dan Bentuk Kegunaan Tanah Wakaf	120
5.3	Keluasan Tanah Wakaf Mengikut Kategori Ekar	123
5.4	Pembangunan Harta Wakaf Negeri Melaka.	124
5.4.1	Tanah Wakaf Yang Dikendalikan Oleh LUKMAL	125
5.4.1.1	Pengurusan Wakaf Masjid Kampung Hulu	126

5.4.1.2 Harta Wakaf Masjid Kampung Hulu	126
5.4.1.3 Wakaf Tanah Milik Masjid Kampung Hulu	128
5.4.1.4 Pengurusan Wakaf Masjid Kampung Keling	130
5.5 Nilai Keseluruhan Wakaf Masjid Kampung Keling dan Kampung Hulu	132
5.5.1 Pendapatan LUKMAL 1995-1999	133
5.5.2 Perbelanjaan LUKMAL 1995-1999	134
5.6 Tanah Wakaf Baitulmal	137
5.7 Perancangan Pembangunan	138
5.8 Kesimpulan	141

BAB VI ANALISIS PANDANGAN PENTADBIR, PEWAKAF DAN PENERIMA WAKAF TERHADAP PENTADBIRAN DAN PEMBANGUNAN HARTA WAKAF DI NEGERI MELAKA. 144-177

6.1 Pendahuluan	144
6.2 Analisis Latarbelakang Responden Kajian.	145
6.2.1 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Jantina	146
6.2.2 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Kategori Umur	147
6.2.3 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Taraf Pendidikan	148
6.2. 4 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Latarbelakang Pekerjaan	149
6.2.5 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Pendapatan Bulanan	151
6.2.6 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Jenis Bangsa	153
6.2.7 Saiz Sampel Responden Berdasarkan Status Perkahwinan	154
6.3 Pandangan Resonden Terhadap Pengurusan Harta Wakaf	155
6.3.1 Perlantikan Pengurus Harta Wakaf	155

6.3.2	Prosedur Perwakafan	156
6.3.3	Pihak Yang Mengurus Proses Perwakafan	157
6.3.4	Pihak Yang Memegang Surat Hak Milik	159
6.3.5	Pencapaian Matlamat Wakaf	161
6.4	Pembangunan Harta Wakaf	163
6.4.1	Perbelanjaan Harta Wakaf	164
6.5	Penglibatan Masyarakat Terhadap Aktiviti Perwakafan	166
6.6	Bentuk Keinginan Harta Yang Ingin Diwakafkan	168
6.7	Keinginan Masyarakat Membeli Saham Wakaf	169
6.8	Sebab Tidak Membeli Saham Wakaf	170
6.9	Masalah Pencerobohan Tanah Wakaf	172
6.10	Kesimpulan.	174
BAB VII	PENUTUP DAN CADANGAN	178-202
7.1	Penutup.	178
7.2	Cadangan	183
7.2.1	Reformasi Pentadbiran Dan Pengurusan	184
7.2.2	Reformasi Perundangan.	189
7.2.3	Reformasi Kewangan.	192
7.2.4	Lain-Lain Cadangan Serta Pandangan	196
7.3	Kesimpulan.	199
Rujukan		203-209
Lampiran		

SENARAI JADUAL

NO. JADUAL	HALAMAN
Jadual 1.6.2 Tempoh Masa Soal Selidik	12
Jadual 5.2 Perbandingan Kegunaan Tanah Wakaf Di antara Ketiga-tiga Daerah (Daerah Alor Gajah, Melaka Tengah dan Daerah Jasin)	122
Jadual 5.3 Taburan Tanah Wakaf Mengikut Keluasan	124
Jadual 5.4.1.2 Perbelanjaan Dan Hasil Dapatan Wakaf Bangunan Masjid Kampung Hulu	128
Jadual 5.4.1.3 Perbelanjaan Dan Hasil Dapatan Wakaf Bangunan Masjid Kampung Hulu	129
Jadual 5.4.1.4 Perbelanjaan Dan Hasil Dapatan Wakaf Masjid Kampung Keling	131
Jadual 5.5 Nilai Keseluruhan Harta Wakaf Yang Dikendalikan Oleh LUKMAL	132
Jadual 5.5.1 Pendapatan LUKMAL 1995 Hingga 1999	134
Jadual 5.5.2.1 Perbelanjaan LUKMAL 1995 Hingga 1999	135
Jadual 5.5.2.2 Imbangan Pendapatan Dan Perbelanjaan Harta Wakaf Negeri Melaka Bagi Tahun 1995 Hingga 1999	136
Jadual 5.7 Tanah-Tanah Wakaf Yang Berpotensi Untuk Dimajukan	139
Jadual 6.2.1 Taburan Saiz Sempel Responden Berdasarkan Kategori Jantina	147
Jadual 6.2.2 Taburan Saiz Sempel Responden Berdasarkan Kategori Umur	148
Jadual 6.2.3 Taburan Saiz Sempel Responden Berdasarkan Taraf Pendidikan	149
Jadual 6.2.4 Taburan Saiz Sempel Responden Mengikut Latarbelakang Pekerjaan	151
Jadual 6.2.5 Taburan Saiz Sempel Responden Mengikut Pendapatan Bulanan	152

Jadual 6.2.6	Taburan Saiz Responden Berdasarkan Bangsa	153
Jadual 6.2.7	Taburan Saiz Responden Berdasarkan Status Perkahwinan	154
Jadual 6.3.1	Perlantikan Pengurus Harta Wakaf Mengikut Pandangan Pentadbir Wakaf	156
Jadual 6.3.2	Prosedur Perwakafan Mengikut Pentadbir Wakaf	157
Jadual 6.3.3	Pihak Yang Menguruskan Proses Perwakafan Mengikut Pandangan Pewakaf	159
Jadual 6.3.4	Pihak Yang Memegang Surat Hak Milik Menurut Pentadbir Wakaf	160
Jadual 6.3.5.1	Pencapaian Matlamat Wakaf Menurut Pewakaf	161
Jadual 6.3.5.2	Sebab Matlamat Tidak Tercapai Menurut Pewakaf	162
Jadual 6.4	Jenis Pembangunan Harta Wakaf Menurut Pentadbir Wakaf	164
Jadual 6.4.1	Perbelanjaan Hasil Wakaf Mengikut Pentadbir	165
Jadual 6.5.1	Hasrat Untuk Berwakaf Oleh Penerima Wakaf	166
Jadual 6.5.2	Sebab Tidak Mahu Berwakaf Oleh Penerima Wakaf	168
Jadual 6.6	Bentuk Harta Yang ingin Diwakafkan Oleh Pewakaf	169
Jadual 6.7	Keinginan Penerima Wakaf Membeli Saham Wakaf	170
Jadual 6.8	Sebab Tidak Mahu Membeli Saham Wakaf Mengikut Penerima Wakaf	171
Jadual 6.9.1	Pencerobohan Tanah Wakaf Mengikut Pentadbir	173
Jadual 6.9.2	Pihak Yang Bertanggungjawab Sekiranya Berlaku Pencerobohan Mengikut Pentadbir Wakaf	174

SENARAI CARTA DAN RAJAH

	HALAMAN
Rajah 4.2 Proses Pengubalan Dasar Majlis Agama Islam Negeri Melaka	92
Rajah 4.4.1 Carta Organisasi Pengurusan Harta Wakaf Negeri Melaka	98
Rajah 4.4.2 Carta Organisasi LUKMAL (Bahagian Wakaf dan Sumber Am)	99
Rajah 4.6.2 Proses Pendaftaran Wakaf Negeri Melaka	110
Carta 5.5.2.3 Baki Perbelanjaan Harta Wakaf 1995 Hingga 1999	137
Rajah 7.2.1 Carta Organisasi Pentadbiran dan Pengurusan Harta Wakaf	184

SENARAI SINGKATAN

bil	Bilangan
C	Cetakan
E	Edisi
h	Halaman
H	Hijrah
J	Jilid
KTN	Kanun Tanah Negera
LUKMAL	Lembaga Urusan Wakaf, Zakat dan Baitulmal
MAIM	Majlis Agama Islam Negeri Melaka
M	Masihi
S.A.W	Salla Allahu ^c Alayhi Wa Sallam
S.W.T	Subhanahu Wa Ta ^c ala
t.tp	Tanpa Tempat
t.pc	Tanpa Pencetakan
t.t	Tanpa Tahun
t.pt	Tanpa Penerbit
UiTM	Universiti Teknologi MARA
UKM	Universiti Kebangsaan Malaysia
UM	Universiti Malaya
UDA	Perbadanan Pembangunan Bandar
YAPEIM	Yayasan Pembangunan Ekonomi Islam

SISTEM TRANSLITERASI PERKATAAN ARAB

<u>Huruf Arab</u>	<u>Nama dan Transkripsi</u>	<u>Nama dan Transkripsi</u>
ا	alif	a
ب	ba	b
ت	ta	t
ث	tha	th
ج	jim	j
ح	ha	ḥ
خ	kha	kh
د	dal	d
ذ	dhal	dh
ر	ra	r
ز	zay	z
س	sin	ṣ
ش	syin	sy
ص	sad	s
ض	dad	ḍ
ط	ta	ṭ
ظ	za	ẓ
ع	ayn	‘
غ	ghayn	gh
ف	fa	f

ك	kaf	k
ل	lam	l
م	mim	m
ن	nun	n
و	waw	w
ي	ya	y
ة	ta (marbutah)	h

Vokal Panjang

ا	ā
و	ū
ي	ī

Vokal Pendek

—	Fathah	a
و	Dammah	u
—	kasrah	i

Vokal Dipotong

او	aw
اي	ay
اوو	uww
اوي	iyy

SENARAI STATUT

Akta Kerajaan Tempatan 1976 (Akta 171)

Akta Kawalan Sewa (Pemansuhan) 1997 (Akta 572)

Akta Pengambilan Tanah 1960 (Akta 486)

Enakmen Pentadbiran Hukum Syarak Negeri Melaka 1991 (No. 5)

Kanun Tanah Negara 1965 (Akta 56)

Peraturan Bagi Mengawal Masjid-masjid, Madrasah-madrasah, Tanah-tanah Perkuburan, Wakaf-wakaf Melaka 1982.

Perlembagaan Persekutuan Malaysia.